ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ

Η ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ*

Εισαγωγή

Ως γνωστόν, η μέθοδος που ακολουθήθηκε στο Θεολογικό Διάλογο μεταξύ Ορθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας είναι οι δύο Εκκλησίες να ξεκινήσουν το Διάλογο από τα σημεία που τις ενώνουν και αναπτύσσοντάς τα να πλησιάσουν εκ των ένδον και προοδευτικά όλα τα σημεία, στα οποία διαφωνούν[1]. Με άλλα λόγια αυτό σημαίνει ότι η βάση της θεολογίας του Διαλόγου μεταξύ των δύο Εκκλησιών είναι η κοινή θεολογική παράδοση της α΄ χιλιετίας. Για το λόγο αυτό το σημαντικότατο θέμα της Εκκλησιολογίας με τις βασικές θεολογικές πτυχές και προϋποθέσεις του, που αποτέλεσε το σημείο αναφοράς και τον άξονα του Θεολογικού Διαλόγου από την έναρξή του μέχρι σήμερα (1980-2007), απηχεί και εκφράζει όχι μια σύγχρονη εκκλησιολογική προσέγγιση για την επίτευξη της ενότητας μεταξύ των δύο Εκκλησιών, αλλά την εκκλησιολογική διδασκαλία και συνείδηση της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας. Έτσι τα θεολογικά κείμενα που βγήκαν κατά τη διάρκεια του Θεολογικού Διαλόγου αποτελούν μνημεία θεολογικής σύγκλισης, που θα ήταν αδύνατο να επιτευχθεί, χωρίς τη συνεχή αναφορά και θεμελίωση των θεολογικών θέσεων της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής των δύο Εκκλησιών στη μεταξύ τους κοινή θεολογική

---

* Εἰσήγηση πού ἐγινε στά γερμανικά στά πλαίσια τοῦ 5ου Διεθνοῦς Πατρολογικοῦ Συνεδρίου πού διοργάνωσε τό ρωμαιοκαθολικό ἵδρυμα Pro Oriente σέ συνεργασία μέ τήν Ἀνώτατη Ἐκκλησιαστική Ἀκαδημία Θεσσαλονίκης μεταξύ 22-26 Σεπτεμβρίου 2007 στή Θεσσαλονίκη, μέ θέμα «Ἡ ἁγιότητα καί ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας (Die Heiligkeit und die Apostolizität der Kirche)».

[1] Βλ. Χρυσοστόμου – Γερασίμου Ζαφείρη (Μητροπολίτου Περιστερίου), «Ὀρθοδοξία καί Ρωμαιοκαθολικισμός. Ὁ ἀρξάμενος Θεολογικός Διάλογος. Γεγονότα καί σκέψεις», στό *Θεολογία* 53 (1982), σ. 853 κ.ἑ., 876 ἑξ. Βλ. ἐπίσης «Ἡ ἔναρξις τοῦ ἐπισήμου θεολογικοῦ διαλόγου μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὀρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς εἰς Πάτμον καί Ρόδον (29 Μαΐου - 4 Ἰουνίου 1980)», στό *Ἐπίσκεψις* 233 (1980), σ. 4 ἑξ.· D. Salachas, *Il dialogo teologico ufficiale tra la chiesa cattolico-romana e la chiesa ortodossa. Iter e documentazione,* Quaderni di O Odigos, Centro ecumenico "s. Nicola" padri domenicani, Bari 1994, σ. 51 κ.ἑ.· Ἀ. Παπαδόπουλου, *Θεολογικός διάλογος Ὀρθοδόξων καί Ρωμαιοκαθολικῶν (Ἱστορία – Κείμενα – Προβλήματα)*, Ἐκδ. Ἀδελφῶν Κυριακίδη Α. Ε., Θεσσαλονίκη - Ἀθήνα 1996, σ. 43 ἑξ.· Γρ. Μ. Λιάντα, *Διορθόδοξος Διακονία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί ἡ συμβολή τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στούς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία καί τήν Ἐκκλησία τῶν Παλαιοκαθολικῶν* (Διδακτορική Διατριβή), Ἐκδ. Κορνηλία Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 147 κ.ἑ.

παράδοση. Τόσο το κείμενο του Μονάχου (1982), όσο και τα κείμενα του Bari (1987), του Νέου Βάλαμο (1988) και της Ραβέννας (2007), που αποτελούν μέχρι στιγμής τα τέσσερα σημαντικότερα κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου, συνοψίζουν και εκφράζουν ουσιαστικά την πατερική θεολογική παράδοση της ενιαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας[2].

Κατόπιν τούτων όσα διαλαμβάνονται στα παραπάνω κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου για την αποστολικότητα της Εκκλησίας, που αποτελεί και το θέμα του Συνεδρίου μας, δεν αποτελούν θεολογικές προσεγγίσεις επί τη βάσει μιας εκκλησιολογικής προβληματικής ξένης προς την κοινή παράδοση των δύο Εκκλησιών, αλλά ξεκάθαρες εκκλησιολογικές θέσεις των Πατέρων της ενιαίας και αδιαίρετης Καθολικής Εκκλησίας, που αναφέρονται κυρίως και κατ' εξοχήν στους δύο πυλώνες του αποστολικού χαρακτήρα της Εκκλησίας: α) στην αποστολική διαδοχή των επισκόπων των διαφόρων τοπικών Εκκλησιών και β) στην πιστότητά τους στην αποστολική παράδοση.

α. Το κείμενο του Μονάχου (1982)

Το πρώτο θεολογικό κείμενο του Διαλόγου υπήρξε καρπός της Β΄ Γενικής Συνέλευσης της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής που συνήλθε στο Μόναχο από 30 Ιουνίου έως 6 Ιουλίου 1982 και είχε ως θέμα «Το μυστήριο της Εκκλησίας και της Ευχαριστίας υπό το φώς του μυστηρίου της Αγίας Τριάδος»[3]. Το κείμενο αυτό προβάλλοντας την ενότητα μεταξύ τοπικής και καθολικής Εκκλησίας με βάση την ευχαριστιακή Εκκλησιολογία της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας που άρχισε, ως γνωστόν, να βρίσκει πρόσφορο έδαφος και στη ρωμαιοκαθολική

---

[2] Βλ. ἐπίσης Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἑνότητα καί καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στό θεολογικό διάλογο μεταξύ Ὀρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπί τῇ βάσει τῶν κειμένων τοῦ Μονάχου (1982), τοῦ Bari (1987), τοῦ Νέου Βάλαμο καί τῆς Ραβέννας (2007)», στό *Θεολογία* 80,2 (2009), σ. 103 ἐξ.· G. D. Martzelos, „Einheit und Katholizität der Kirche im theologischen Dialog der Orthodoxen und der Römisch-katholischen Kirche", στό *Einheit und Katholizität der Kirche*, Pro Oriente, Bd. XXXII, Wiener patristische Tagungen IV (PRO ORIENTE – Studientagung « L'Unité et la Catholicité de l'Église » - „Einheit und Katholizität der Kirche", Sibiu, 27.-30. Juni 2007, hrsg. von Theresia Hainthaler, Franz Mali und Gregor Emmenegger), Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien 2009, σ. 99.

[3] Βλ. «Μόναχον: Αἱ ἐργασίαι τῆς Β΄ ἐν ὁλομελείᾳ Συνελεύσεως τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν Ὀρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς», στό *Ἐπίσκεψις* 277 (1982), σ. 2 κ.ἑ.· D. Salachas, ὅπ. παρ., σ. 57 κ.ἑ.· Ἀ. Παπαδόπουλου, ὅπ. παρ., σ. 45· Γρ. Μ. Λιάντα, ὅπ. παρ., σ. 160 κ.ἑ.· G. D. Martzelos, „Der theologische Dialog zwischen der Orthodoxen und der Römisch-katholischen Kirche: Chronik – Bewertung – Aussichten", στό *Orthodoxes Forum* 21 (2007), Heft 1-2, σ. 193 καί στό K. Nikolakopoulos (Hg.), *Benedikt XVI. und die Orthodoxe Kirche. Bestandsaufnahmen, Erwartungen, Perspektiven*, EOS Verlag, St. Ottilien 2008, σ. 294· Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ὀρθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 200.

θεολογία ιδιαίτερα μετά τη Β΄ Σύνοδο του Βατικανού[4], αναφέρεται μεταξύ των άλλων και στην αποστολικότητα της Εκκλησίας που αποτελεί ουσιώδες συστατικό γνώρισμα της φύσεώς της.

Η Εκκλησία, όπως τονίζεται, είναι αποστολική, γιατί το μυστήριο της σωτηρίας, που αποκαλύφθηκε εν Ιησού Χριστώ και διενεργείται αδιάκοπα, παραδόθηκε σ' αυτήν εν αγ. Πνεύματι από τους αποστόλους που αποτελούν τους αδιάψευστους μάρτυρες αυτού του μυστηρίου. Γι' αυτό άλλωστε και τα μέλη της θα κριθούν κατά την έσχατη ημέρα από το Χριστό και τους αποστόλους[5]. Επειδή δε βασικό στοιχείο της αποστολικής παραδόσεως, με το οποίο διενεργείται μέσα στην Εκκλησία το μυστήριο της σωτηρίας, αποτελεί η τέλεση της θείας Ευχαριστίας, η αποστολικότητα της Εκκλησίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη θεία Ευχαριστία. Όπως οι απόστολοι ήταν συνηγμένοι περί τον Χριστό και συνιστούσαν την Εκκλησία, έτσι και κάθε ευχαριστιακή σύναξη περί τον επίσκοπο συνιστά πραγματικά την Εκκλησία του Θεού, το Σώμα του Χριστού, που βρίσκεται σε κοινωνία με την πρώτη κοινότητα των μαθητών, καθώς και με όλες τις κοινότητες που τελούν ή έχουν τελέσει το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας[6]. Έτσι η κοινωνία που υπάρχει μεταξύ του επισκόπου και της τοπικής εκκλησιαστικής κοινότητος έχει τη θέση της μέσα στην κοινωνία που υπήρχε στην αποστολική κοινότητα[7]. Γι' αυτό ακριβώς στην αρχαία εκκλησιαστική παράδοση, που μαρτυρείται

---

[4] Βλ. N. Afanassieff, «L' Eucharistie, principal lien entre les catholiques et les orthodoxes», στό *Irénikon* 38 (1965), σ. 337 κ.ἐ. καί στό *HerKorr* 20 (1966), σ. 336 κ.ἐ.· M. Brun, *Orthodoxe Stimmen zum II. Vatikanum. Ein Beitrag zur Überwindung der Trennung*, Ökumenische Beihefte 18, Universitätsverlag, Freiburg (Schweiz) 1988, σ. 198 κ.ἐ.· St. Charkianakis, *Τό περί Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου (Εἰσαγωγή – Κείμενον – Συστηματική ἀνάκρισις)*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 89 ἐξ., 122 (ὑποσ. 1), 182. Ἀπό ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς βλ. τήν πολύ σημαντική διαπίστωση τοῦ Καρδιναλίου Lercaro σχετικά μέ τήν εὐχαριστιακή κατανόηση τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς: «So ist hier in aller Klarheit festgestellt, dass durch die Feier der Eucharistie in jeder dieser Kirchen in ganz realer Weise die einzige heilige Kirche in ihrer Gesamtheit auferbaut wird und sich fortentwickelt» (G. Lercaro, «Die Bedeutung des Dekrets De Oecumenismo für den Dialog mit den nicht-katholischen Kirchen des Ostens», στό *Concilium* 1 [1965], σ. 445).

[5] Βλ. «Κείμενο τοῦ Μονάχου», III, 3α, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 58· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 164· *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsenstexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene*, Bd. 2 (1982-1990), hrsg. von Harding Meyer, Damaskinos Papandreau, Hans Jörg Urban, Lukas Vischer, O. Lembeck- und Bonifatius-Verlag, Frankfurt am Main/Paderborn 1992 (=*DWÜ*, Bd. 2), σ. 538· *Orthodoxes Forum* (=*OFo*), 3,2 (1989), σ. 226.

[6] Βλ. ὀπ. παρ., III, 1, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 57 ἐξ.· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 163 ἐξ.· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 537 ἐξ.· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 226.

[7] Βλ. ὀπ. παρ., II, 4, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 55· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 162· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 536· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 224.

ήδη στην «Αποστολική παράδοση» του Ιππολύτου, ο λαός που εκλέγει τον επίσκοπο μιας τοπικής Εκκλησίας είναι ο εγγυητής της αποστολικής πίστεως του επισκόπου του, όπως αυτή αποτυπώνεται στην ομολογία της τοπικής Εκκλησίας· ταυτόχρονα όμως και ο επίσκοπος δια της χειροτονίας του γίνεται εγγυητής και μάρτυρας της αποστολικότητας της τοπικής Εκκλησίας του[8] και ως εκ τούτου είναι υπεύθυνος για τη διατήρηση της πιστότητας της Εκκλησίας του στην αποστολική παράδοση[9].

Μέσα στα πλαίσια αυτά κατανοείται και η σημασία της αποστολικής διαδοχής που η σπουδαιότητα και οι εκκλησιολογικές συνέπειές της εξαίρονται ιδιαζόντως στο κείμενο του Μονάχου. Η έννοια της αποστολικής διαδοχής συνίσταται σύμφωνα με το κείμενο στο γεγονός ότι ο επίσκοπος λαμβάνει τη δωρεά της επισκοπικής χάριτος κατά το μυστήριο της χειροτονίας του που τελείται από επισκόπους που έλαβαν και οι ίδιοι τη δωρεά αυτή, χάρις στην ύπαρξη μιας αδιάκοπης διαδοχής των επισκοπικών χειροτονιών, αρχής γενομένης από τους αποστόλους. Με το μυστήριο της χειροτονίας το Άγ. Πνεύμα παρέχει στον επίσκοπο όχι νομικά, σαν να πρόκειται για απλή μεταβίβαση εξουσίας, αλλά μυστηριακά, την εξουσία του λειτουργού που ο ίδιος ο Υιός έλαβε εκ του Πατρός και την οποία δέχθηκε ως άνθρωπος[10]. Με άλλα λόγια το λειτούργημα του επισκόπου ως χάρισμα απορρέει αμέσως εκ του Αγ. Πνεύματος και παρέχεται στον εκλεγέντα δια της επιθέσεως των χειρών των ομόρων επισκόπων επί τη βάσει της αποστολικότητας της Εκκλησίας του, καθώς και της αποστολικότητας των άλλων τοπικών Εκκλησιών δια μέσου των επισκόπων τους, που είναι κι' αυτοί μάρτυρες της αποστολικής πίστης της Εκκλησίας τους[11]. Με την έννοια αυτή η αποστολική διαδοχή είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια απλή μεταβίβαση εξουσιών. Αποτελεί διαδοχή μάρτυρος της αποστολικής πίστεως εντός του πλαισίου της τοπικής Εκκλησίας που βρίσκεται σε κοινωνία με τις άλλες Εκκλησίες που μαρτυρούν κι' αυτές την ίδια αποστολική πίστη. Για το λόγο αυτό, όπως τονίζεται στο κείμενο, η επισκοπική «καθέδρα» έχει κεφαλαιώδη σημασία για την εισδοχή του

---

[8] Βλ. ὀπ. παρ., στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 55 ἐξ.· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 162 ἐξ.· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 536 ἐξ.· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 224 ἐξ.

[9] Βλ. ὀπ. παρ., ΙΙΙ, 3, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 59 ἐξ.· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 165· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 539· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 227.

[10] Βλ. ὀπ. παρ., ΙΙ, 3, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 54· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 162· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 535 ἐξ.· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 224.

[11] Βλ. ὀπ. παρ., ΙΙ, 4, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 56· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 163· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 536 ἐξ.· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 225.

επισκόπου στο κέντρο της αποστολικής κοινωνίας[12]. Αυτή δε η αναγωγή του κάθε επισκόπου στην αποστολική κοινωνία συνδέει το σύνολο των επισκόπων που διακονούν τις τοπικές Εκκλησίες με το σύνολο των αποστόλων. Όπως οι απόστολοι, έτσι και οι επίσκοποι συγκροτούν σύλλογο που έχει τις ρίζες του δια του Αγ. Πνεύματος στο «εφάπαξ» της αποστολικής ομάδος που αποτελεί το μοναδικό μάρτυρα της πίστεως. Αυτό σημαίνει ότι, όπως οι απόστολοι, έτσι και οι επίσκοποι οφείλουν να είναι ενωμένοι μεταξύ τους δια της πίστεως, της αγάπης, της αποστολής, της καταλλαγής και να συμμετέχουν στην αυτή ευθύνη και την αυτή διακονία της Εκκλησίας[13]. Οι βασικές αρχές και προϋποθέσεις της αποστολικότητας της Εκκλησίας, όπως διατυπώνονται ήδη στο κείμενο του Μονάχου, αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη και επεξεργασία τους στα επόμενα κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου.

β. Το κείμενο του Μπάρι (1987)

Το κείμενο του Bari με θέμα «Πίστις, μυστήρια και ενότης της Εκκλησίας» αποτελεί, ως γνωστόν, συνέχεια του κειμένου του Μονάχου και εγκρίθηκε κατά την Δ΄ Γενική Συνέλευση της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής που συνήλθε στο Bari της Ιταλίας από 9-16 Ιουνίου 1987[14]. Στο κείμενο αυτό εξαίρεται ιδιαίτερα η σημασία της αποστολικής παραδόσεως σε σχέση με την πίστη και τα μυστήρια της Εκκλησίας.

Η Εκκλησία αποτελεί κατά το κείμενο τον τόπο μεταδόσεως της πίστεως, στον οποίο παραδίδονται οι αλήθειες της θείας Αποκαλύψεως σύμφωνα με την αποστολική παράδοση, όπως αποτυπώθηκαν στην Αγ. Γραφή, στις Οικουμενικές Συνόδους, στη λειτουργική ζωή και στη διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας[15]. Γι' αυτό ακριβώς, όπως τονίζεται, ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής της Εκκλησίας η τέλεση του βαπτίσματος συνδέθηκε με ένα ορισμένο τύπο εκφράσεως της πίστεως, με τον οποίο η τοπική Εκκλησία μετέδιδε στον κατηχούμενο το ουσιώδες περιεχόμενο της αποστολικής παραδόσεως. Μέσα σ' αυτό το

---

[12] Βλ. ὀπ. παρ., στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 56· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 163· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 537· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 225.

[13] Βλ. ὀπ. παρ., III, 4, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 60· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 165· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 539· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 227.

[14] Βλ. «Ἡ Δ΄ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὀρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς (Μπάρι, 9-16 Ἰουνίου 1987). Κοινόν Ἀνακοινωθέν», στό *Ἐπίσκεψις* 382 (1987), σ. 10· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 95 κ.ἐ.· Γρ. Μ. Λιάντα, ὀπ. παρ., σ. 179 κ.ἐ.· G. D. Martzelos, ὀπ. παρ., στό *OFo* 21 (2007), Heft 1-2, σ. 198 καί στό K. Nikolakopoulos (Hg.), ὀπ. παρ., σ. 304 ἐξ.· Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὀπ. παρ., σ. 208 κ.ἐ.

[15] Βλ. «Κείμενο τοῦ Bari», I, 5, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 88· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 168· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 543· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 230.

πλαίσιο κατανοείται στη συνέχεια και ο ρόλος του συμβόλου της πίστεως, στο οποίο διατυπώνονται με συνεπτυγμένη μορφή τα ουσιώδη σημεία της αποστολικής παραδόσεως που διαρθρώνονται κυρίως γύρω από την ομολογία της πίστεως στα πρόσωπα της Αγ. Τριάδος και στην Εκκλησία[16].

Εξάλλου κάθε τοπική Εκκλησία, εκφράζοντας το βαθύτερο είναι της με την τέλεση των μυστηρίων και κυρίως του μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας, αποτελεί συνέχεια της Εκκλησίας των Αποστόλων και γι' αυτό κοινωνεί με όλες τις Εκκλησίες που μετέχουν της μιας και της αυτής αποστολικής πίστεως και τελούν τα αυτά μυστήρια. Η τέλεση των μυστηρίων επιβεβαιώνει την κοινωνία της πίστεως μεταξύ των τοπικών Εκκλησιών και φανερώνει την ταυτότητα και τη μοναδικότητα της αποστολικής πίστης και παράδοσης, στην οποία μετέχουν οι τοπικές Εκκλησίες[17]. Ωστόσο, όπως τονίζεται στο κείμενο, καίτοι η ταυτότητα της πίστεως κατά την τέλεση των μυστηρίων είναι ουσιαστικό στοιχείο της εκκλησιαστικής κοινωνίας, η διαφορά στη διατύπωση της πίστεως δεν θέτει σε κίνδυνο την κοινωνία μεταξύ των τοπικών Εκκλησιών, υπό τον όρο βέβαια ότι κάθε Εκκλησία μπορεί να αναγνωρίσει δια μέσου των ποικίλων διατυπώσεων τη μόνη αυθεντική πίστη που παραλήφθηκε από τους Αποστόλους[18]. Κι' αυτό γιατί σημασία δεν έχει εν προκειμένω η διαφορά των διατυπώσεων της πίστης καθεαυτήν, αλλά η μέσω των ποικίλων διατυπώσεων διατήρηση της αποστολικής πίστης και παράδοσης στις κατά τόπους Εκκλησίες.

γ. Το κείμενο του Νέου Βάλαμο (1988)

Το κείμενο αυτό με θέμα «Το μυστήριον της Ιερωσύνης εν τη μυστηριακή δομή της Εκκλησίας και ιδία η σπουδαιότης της αποστολικής διαδοχής διά τον αγιασμόν και την ενότητα του λαού του Θεού» εγκρίθηκε κατά την Ε΄ Γενική Συνέλευση της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής που συνήλθε στο Νέο Βάλαμο της Φιλλανδίας από 19 έως 27 Ιουνίου 1988[19]. Το πλαίσιο, μέσα στο οποίο εξετάζεται το εν λόγω θέμα

---

[16] Βλ. ὀπ. παρ., Ι, 4 (20), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 94· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 171· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 546· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 233.

[17] Βλ. ὀπ. παρ., Ι, 4 (23), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 95· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 172· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 547· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 234.

[18] Βλ. ὀπ. παρ., Ι, 6 (25), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 96· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 172 ἐξ.· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 547· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 234.

[19] Βλ. «Ἡ Ε΄ Γενική Συνέλευση τῆς Διεθνοῦς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», στό *Ἐπίσκεψις* 403 (1988), σ. 7 ἐξ.· «Κοινό κείμενο τῆς Διεθνοῦς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὀρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς (Νέο Βάλαμο, 26 Ἰουνίου 1988)»,

είναι και πάλι η ευχαριστιακή Εκκλησιολογία του κειμένου του Μονάχου, με βάση την οποία αναπτύσσεται η σημασία του μυστηρίου της Ιεροσύνης και ιδιαίτερα της αποστολικής διαδοχής ως εγγύησης αφενός της κοινωνίας που υπάρχει μέσα στην καθ' όλου Εκκλησία, εις τρόπον ώστε να διασφαλίζεται η ενότητά της, και αφετέρου της διαχρονικής συνέχειας που τη χαρακτηρίζει με την κοινότητα των Αποστόλων σε κάθε τοπική της έκφανση.

Τα όσα διαλαμβάνονται στο κείμενο στηρίζονται, όπως υπογραμμίζεται ήδη από την αρχή, στη διαπίστωση ότι και στις δύο Εκκλησίες η αποστολική διαδοχή είναι θεμελιώδης για τον αγιασμό και την ενότητα του λαού του Θεού. Και οι δύο Εκκλησίες δέχονται ότι η ιεροσύνη στην Εκκλησία που υπάρχει μέσω της αποστολικής διαδοχής καθιστά παρούσα την ιεροσύνη αυτού του ίδιου του Χριστού, ο οποίος ήδη στην Καινή Διαθήκη αποκαλείται όχι μόνο «απόστολος», αλλά και «ιερεύς» και «επίσκοπος»[20]. Καίτοι, όπως τονίζεται, όλα τα μέλη της Εκκλησίας, ως μέλη του σώματος του Χριστού, μετέχουν της ιεροσύνης του, ο Χριστός ως κεφαλή της Εκκλησίας κατέστησε «εις τόπον και τύπον αυτού» τους Αποστόλους, τους οποίους εξέλεξε από το λαό, τους εφοδίασε με το κύρος και την αυθεντία του και τους ενίσχυσε με τη χάρη του Αγ. Πνεύματος[21]. Έτσι ο αποστολικός χαρακτήρας της Εκκλησίας και της ιεροσύνης που υπάρχει σ' αυτήν δεν νοείται ανεξάρτητα από την ιεροσύνη του Χριστού και των Αποστόλων[22]. Η εκκλησιαστική ιεροσύνη δηλ. είναι αποστολική, γιατί ασκείται σε συνέχεια και πιστότητα προς ό,τι δόθηκε από το Χριστό και παραδόθηκε από τους Αποστόλους. Παράλληλα όμως είναι αποστολική και γιατί η ευχαριστιακή σύναξη, στην οποία προκάθηται ο λειτουργός, αποτελεί πρόγευση της εσχατολογικής κοινωνίας με το Χριστό και τους Αποστόλους. Με την έννοια αυτή η ιεροσύνη της Εκκλησίας, όπως τονίζεται, παραμένει στενότατα συνδεδεμένη προς εκείνη των Αποστόλων και δια μέσου αυτών προς εκείνη του Χριστού[23]. Η ιεροσύνη των Αποστόλων είναι

στό *Ἐπίσκεψις* 404 (1988), σ. 9· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 132 κ.ἑ.· Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 108 ἑξ.· Γρ. Μ. Λιάντα, ὀπ. παρ., σ. 192 ἑξ.· G. D. Martzelos, ὀπ. παρ., στό *OFo* 21 (2007), Heft 1-2, σ. 201 και στό K. Nikolakopoulos (Hg.), ὀπ. παρ., σ. 309· Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὀπ. παρ., σ. 214 ἑξ.

[20] Βλ. «Κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο», Εἰσαγωγή 2, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 110· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 178· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 556· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 241.

[21] Βλ. ὀπ. παρ., II (18), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 114· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 181· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 559· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 244.

[22] Βλ. ὀπ. παρ., I (13), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 113· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 180· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 558· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 243.

[23] Βλ. ὀπ. παρ., I (14), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 113 ἑξ.· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 180· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 558· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 243.

μοναδική και αναντικατάστατη, γιατί οι Δώδεκα αποτελούν τους ιστορικούς μάρτυρες και κήρυκες του έργου και της διδασκαλίας του Χριστού. Ταυτόχρονα όμως αποτελούν και τα θεμέλια της Εκκλησίας καθ' όλη τη διαχρονική πορεία της δια μέσου των αιώνων, εις τρόπον ώστε η αποστολή τους να παραμένει ακόμη ορατή και ενεργός εν αναμονή της δεύτερης έλευσης του Χριστού[24].

Η αποστολικότητα της Εκκλησίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αποστολική διαδοχή. Κι' αυτό γιατί το έργο και την αποστολή των Αποστόλων συνεχίζουν μέσα στην Εκκλησία οι επίσκοποι με τους περί αυτούς πρεσβυτέρους και διακόνους, καθιστάμενοι με τη χειροτονία τους διάδοχοι των Αποστόλων[25]. Ο σκοπός της ιεροσύνης του επισκόπου, που αποτελεί το επίκεντρο όλων των χαρισμάτων και διακονιών του Αγ. Πνεύματος, συνίσταται κυρίως στην επίτευξη και διατήρηση της ενότητας στα πλαίσια της τοπικής Εκκλησίας. Κι' αυτό γιατί η ιεροσύνη του κορυφώνεται με την τέλεση της Θ. Ευχαριστίας, με την οποία γίνονται όλοι ένα σώμα, το σώμα του Χριστού[26]. Έτσι όχι μόνο η ιεροσύνη, αλλά και η ενότητα της Εκκλησίας είναι άρρηκτα και λειτουργικά δεμένη με την αποστολική διαδοχή και δεν μπορεί ούτε να νοηθεί ούτε να πραγματοποιηθεί ανεξάρτητα απ' αυτήν.

Το γεγονός αυτό φαίνεται ιδιαίτερα κατά την επισκοπική χειροτονία, κατά την οποία η συλλειτουργία των επισκόπων εκφράζει αφενός την ενότητα της Εκκλησίας και αφετέρου την ταυτότητά της προς την αποστολική κοινωνία[27]. Όπως οι Απόστολοι συγκροτούσαν τις πρώτες κοινότητες σε ένα σώμα, κηρύττοντας το Χριστό, τελώντας την Ευχαριστία και καθοδηγώντας τους βαπτισμένους σε κοινωνία με το Χριστό και μεταξύ τους, το αυτό συνεχίζει να κάνει και κάθε επίσκοπος με το να κηρύττει το ίδιο Ευαγγέλιο, με το να προΐσταται της ίδιας Ευχαριστίας και με το να διακονεί την ενότητα και τον αγιασμό της εμπιστευμένης σ' αυτόν κοινότητος[28]. Ως προεστώς της Ευχαριστίας έχει την ευθύνη να διαφυλάττει την κοινότητα να είναι πιστή στη διδασκαλία και την παράδοση των Αποστόλων και να την καθοδηγεί στην καινή εν

---

[24] Βλ. ὀπ. παρ., II (20-21), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 115· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 181· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 559· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 244.

[25] Βλ. ὀπ. παρ., II (18), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 114 ἐξ.· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 181· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 559· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 244.

[26] Βλ. ὀπ. παρ., III (25), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 116· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 182· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 560· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 245.

[27] Βλ. ὀπ. παρ., III (28), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 117· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 182· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 560· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 245.

[28] Βλ. ὀπ. παρ., III (33), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 118 ἐξ.· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 183· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 561· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 246.

Χριστώ ζωή[29]. Με άλλα λόγια η πιστότητα μιας τοπικής Εκκλησίας στην αποστολική παράδοση και διδασκαλία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τέλεση της Ευχαριστίας από τον επίσκοπο και δεν νοείται ανεξάρτητα απ' αυτήν. Γι' αυτό ακριβώς οι επίσκοποι ως διάδοχοι των Αποστόλων είναι υπεύθυνοι για τη διατήρηση της κοινωνίας με την αποστολική πίστη και την ευαγγελική ζωή[30]. Στα πλαίσια αυτά της επισκοπικής ευθύνης κατανοείται και το έργο των Οικουμενικών Συνόδων, κατά τις οποίες οι επίσκοποι, αντιμετωπίζοντας ζητήματα πίστεως και ζωής της Εκκλησίας, θέσπισαν Όρους και Κανόνες, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην παγίωση της αποστολικής παραδόσεως[31].

Με βάση τα δεδομένα αυτά το κείμενο επιχειρεί να εμβαθύνει στην έννοια και την εκκλησιολογική σημασία της αποστολικής διαδοχής, αναπτύσσοντας περισσότερο όσα διατυπώθηκαν σχετικά με το θέμα αυτό στο κείμενο του Μονάχου. Η έννοια της αποστολικής διαδοχής και κατ' επέκταση η αποστολικότητα της Εκκλησίας συνίσταται, όπως τονίζεται σαφώς στο κείμενο του Νέου Βάλαμο, στο γεγονός ότι κάθε επίσκοπος δια της χειροτονίας του καθίσταται διάδοχος των Αποστόλων, οποιαδήποτε κι' αν είναι η Εκκλησία, της οποίας προκάθηται, ή τα πρεσβεία της Εκκλησίας αυτής μεταξύ των άλλων τοπικών Εκκλησιών[32]. Εξάλλου η αποστολική διαδοχή σύμφωνα με την αποστολική παράδοση δεν συνδέεται αποκλειστικά με το άτομο που χειροτονείται σε επίσκοπο, αλλά με την κοινότητα της τοπικής Εκκλησίας, γιατί μεταδίδεται στον χειροτονούμενο σε επίσκοπο μέσω της κοινωνίας των τοπικών Εκκλησιών. Μόνο στα πλαίσια αυτής της κοινωνίας το επισκοπικό αξίωμα αποτελεί την εστία και το επίκεντρο της αποστολικής διαδοχής[33]. Με άλλα λόγια η αποστολική διαδοχή δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο ούτε των τοπικών εκείνων Εκκλησιών που ανάγουν ιστορικά την ίδρυσή τους στους αποστόλους ούτε των μεμονωμένων ατόμων που χειροτονούνται σε επισκόπους, αλλά χαρακτηρίζει χωρίς διάκριση ολόκληρη την Εκκλησία σε όλες τις κατά τόπους εκφάνσεις της, λόγω ακριβώς της κοινωνίας των τοπικών Εκκλησιών μεταξύ τους.

---

[29] Βλ. ὀπ. παρ., III (37), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 119· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 184· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 562· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 247.

[30] Βλ. ὀπ. παρ., III (40), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 120· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 184· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 562· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 247.

[31] Βλ. ὀπ. παρ., IV (54), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 125· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 187· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 565· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 248.

[32] Βλ. ὀπ. παρ., IV (49), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 123· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 186· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 563· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 248.

[33] Βλ. ὀπ. παρ., IV (45), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 122· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 185· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 563· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 248.

Ο επίσκοπος που καθίσταται δια της χειροτονίας του διάδοχος των Αποστόλων οφείλει, όπως επισημαίνεται στο κείμενο, αφενός να μεταδίδει απαραχάρακτη την αποστολική διδασκαλία και αφετέρου να μιμείται το βίο και τα έργα των Αποστόλων. Κι' αυτό γιατί η αποστολική διαδοχή σύμφωνα με τη βιβλική και πατερική παράδοση της αρχαίας Εκκλησίας δεν συνεπάγεται μόνο το καθήκον του επισκόπου να αποτελεί μάρτυρα και εγγυητή της πίστεως στην τοπική Εκκλησία του, προκειμένου να διατηρεί την πιστότητά της στη διδασκαλία των Αποστόλων, αλλά και την υποχρέωσή του να μιμείται τους κόπους και τα παθήματά τους για τη διακονία του Ευαγγελίου και την προστασία του ποιμνίου του. Μάλιστα κατά την *Α΄ Επιστολή* του Αποστόλου Πέτρου η αποστολική διαδοχή νοείται και ως μίμηση των έργων ελέους και συναντιλήψεως, προστασίας των αδυνάτων, διαρκούς φροντίδας για τους πιστούς, ώστε ο επίσκοπος να αποβαίνει έτσι τύπος του ποιμνίου του. Το διττό αυτό χαρακτήρα της αποστολικής διαδοχής τονίζει πολύ εύγλωττα ο άγ. Ειρηναίος, λέγοντας τα εξής: «Οὗ γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ ἐτέθη, ἐκεῖ μαθεῖν δεῖ τὴν ἀλήθειαν, παρ' οἷς καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαδοχή καὶ τὸ ὑγιές καὶ ἀκατάγνωστον τῆς ἀναστροφῆς καὶ τὸ ἀκαπήλευτον καὶ ἄφθαρτον τοῦ λόγου συνέστηκεν» (*Ἔλεγχος καί ἀνατροπή τῆς ψευδωνύμου γνώσεως* IV, 26, 5)[34].

Κατά συνέπεια, όπως προκύπτει σαφώς από το κείμενο του Νέου Βάλαμο, η αποστολικότητα μιας τοπικής Εκκλησίας δεν εξαρτάται απλώς από την ιστορικότητα της ιδρύσεώς της από τους Αποστόλους, αλλά κυρίως και κατ' εξοχήν από την αποστολική διαδοχή που κληρονομεί ο επίσκοπός της κατά τη χειροτονία του, καθώς και από την πιστότητά της στην παράδοση και τη διδασκαλία των Αποστόλων.

δ. Το κείμενο της Ραβέννας (2007)

Το κείμενο αυτό με θέμα «Εκκλησιολογικαί και κανονικαί συνέπειαι της μυστηριακής φύσεως της Εκκλησίας. Εκκλησιαστική κοινωνία, συνοδικότης και αυθεντία»[35] εγκρίθηκε μετά την επανέναρξη

---

[34] Βλ. ὀπ. παρ., IV (50), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 123· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 186·*DWÜ*, Bd. 2, σ. 563 ἐξ.· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 249.

[35] Ὁλόκληρο τό κείμενο τῆς Ραβέννας βλ. «Ecclesiological and canonical Consequences of the sacramental Nature of the Church. Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority» (Ravenna, 13 October 2007), στό http://www.ec-patr.org/docdisplay, σ. 1-11. Ἑλληνική μετάφραση τοῦ κειμένου τῆς Ραβέννας βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», στό *Θεολογία*, σ. 78 κ.ἐ.· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 269 κ.ἐ.

του διαλόγου το Σεπτέμβριο του 2006 κατά τη Ι΄ Γενική Συνέλευση της Μικτής Θεολογικής Επιτροπής που συνήλθε μεταξύ 8 και 14 Οκτωβρίου 2007 στη Ραβέννα της Ιταλίας[36]. Όπως δείχνει το θέμα του, το κείμενο της Ραβέννας συνεχίζει από άποψη εκκλησιολογική τα κείμενα του Μονάχου, του Bari και του Νέου Βάλαμο, εξετάζοντας το θέμα της εκκλησιαστικής κοινωνίας, της συνοδικότητας και της αυθεντίας ως εκκλησιολογικών και κανονικών συνεπειών της μυστηριακής φύσης της Εκκλησίας σε τοπικό, επαρχιακό και παγκόσμιο επίπεδο, επί τη βάσει της Τριαδολογίας και κυρίως της ευχαριστιακής Εκκλησιολογίας της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας[37].

---

[36] Βλ. «Joint International Commission for the Theological Dialogue between the Orthodox Church and the Roman Catholic Church. Tenth Plenary Session. Ravenna, Italy, 8-14 October 2007. Communiqué», στό http://www.ec-patr.org/docdisplay, σ. 1. Βλ. ἐπίσης G. D. Martzelos, „Die Wiederaufnahme des theologischen Dialoges der Orthodoxen mit der Römisch-katholischen Kirche – Das Dokument von Ravenna (2007)", στό *Pro Oriente Jahrbuch (Wien, Salzburg, Graz, Linz)*, hrsg. von der Stiftung Pro Oriente, Wien 2009, σ. 153 κ.ἑ.· Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ὀρθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 240 κ.ἑ.

[37] Στό σημεῖο αὐτό, λόγω τῆς σύγχυσης καί τῶν ἐσφαλμένων ἐντυπώσεων πού δημιούργησαν στόν ἑλληνορθόδοξο χῶρο οἱ παρατηρήσεις τοῦ καθηγητῆ κ. Δ. Τσελεγγίδη σχετικά μέ τό Κείμενο τῆς Ραβέννας (βλ. Δ. Τσελεγγίδη, «Ὀρθόδοξοι προβληματισμοί μέ ἀφορμή τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», στό *Ἐν Συνειδήσει (Οἰκουμενισμός: Ἱστορική καί κριτική προσέγγιση)*, Ἐκτακτη ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγάλου Μετεώρου, Ἁγια Μετέωρα, Ἰούνιος 2009, σ. 100 κ.ἑ.), ὀφείλουμε καθηκόντως νά τονίσουμε ὅτι οἱ ἀπόψεις τοῦ συναδέλφου πού συνοψίζονται στή θέση του ὅτι στό κείμενο αὐτό «ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία ἐπεκτείνεται καί ἐφαρμόζεται ἀνεπίτρεπτα καί στούς ἑτεροδόξους», καί μάλιστα «ἀπροϋπόθετα, χωρίς δηλαδή νά λαμβάνονται ὑπόψη οἱ ὑφιστάμενες δογματικές διαφορές, πράγμα πού νομιμοποιεῖ ἐκκλησιολογικά τήν ἑτεροδοξία καί τήν ἐξισώνει μέ τήν Ὀρθοδοξία» (ὅπ. παρ., σ. 110), συνιστοῦν πλήρη παρανόηση τῶν θέσεων τοῦ ἐν λόγω κειμένου. Κι' αὐτό γιατί μέ τό κείμενο τῆς Ραβέννας, ὅπως διαπιστώνει ὁ προσεκτικός καί καλοπροαίρετος ἀναγνώστης, ὄχι μόνο δέν ἐπιχειρεῖται ἀπό πλευρᾶς ὀρθοδόξου κάποια ἐπέκταση ἤ ἐφαρμογή τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας στή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, ἀλλά οὔτε κάν κάποια ἐκκλησιολογικοῦ περιεχομένου ἀξιολόγηση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρός τό ἄν λ.χ. ἀνήκει στή Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία ἤ ἄν ἔχει ἔγκυρα Μυστήρια, σωστική χάρη κλπ., ὅπως ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ ἐσφαλμένα ὁ ἀγαπητός συνάδελφος (ὅπ. παρ., σ. 105 κ.ἑ.). Τό κείμενο αὐτό, ὅπως ἀλλωστε καί τά προηγούμενα κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, δέν ἔχουν σκοπό νά προβοῦν σέ κάποια ἑκατέρωθεν δογματική ἀξιολόγηση τῶν δύο διαλεγομένων Ἐκκλησιῶν· στόχος τους εἶναι ἁπλῶς καί μόνο νά περιγράψουν μέσῳ τῶν διαφόρων θεμάτων πού πραγματεύονται τή δογματική καί ἰδιαίτερα τήν ἐκκλησιολογική αὐτοσυνειδησία τῆς ἀρχαίας καί ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία βέβαια, ὅπως πιστεύουν καί οἱ δύο πλευρές, ἀντικατοπτρίζει καί τή δική τους δογματική καί ἰδιαίτερα τήν ἐκκλησιολογική αὐτοσυνειδησία. Κατά συνέπεια τόσο τό κείμενο τῆς Ραβέννας ὅσο καί τά προηγούμενα κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία δέν θά πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται ἐπιφυλακτικά ὡς πρός τίς δογματικές τους θέσεις, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος (ὅπ. παρ., σ. 104)· κι' αὐτό γιατί κρινόμενες οἱ θέσεις αὐτές ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ἐκφράζουν πλήρως τή δογματική αὐτοσυνειδησία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μέ ἄλλα λόγια ἐκεῖνο πού θά

Η αποστολική διαδοχή σύμφωνα με το κείμενο αποτελεί το πλαίσιο, μέσα στο οποίο κατανοείται το ιδιαίτερο καθήκον των επισκόπων στα πλαίσια της συνοδικής ζωής της Εκκλησίας, όπως αυτό διαγράφεται ήδη μέσα στο κείμενο του Νέου Βάλαμο. Κατά το κείμενο αυτό οι επίσκοποι ως διάδοχοι των Αποστόλων είναι υπεύθυνοι για την κοινωνία στην αποστολική πίστη και για πιστότητα στις απαιτήσεις ενός βίου σύμφωνα με το Ευαγγέλιο[38]. Αυτή η προσκόλληση στην αποστολική κοινωνία, όπως επισημαίνεται ήδη στο κείμενο του Μονάχου[39] και επαναλαμβάνεται εν προκειμένω αυτολεξεί, συνδέει το σύνολο των επισκόπων μεταξύ τους, συνδέοντας τις επισκοπές των τοπικών Εκκλησιών, στις οποίες προΐστανται, με το σύλλογο των Αποστόλων. Κι' αυτό γιατί και οι επίσκοποι συγκροτούν επίσης ένα σύλλογο που είναι ριζωμένος από το Άγ. Πνεύμα στην αποστολική κοινότητα, η οποία αποτελεί το μοναδικό μάρτυρα της πίστεως[40].

Εξάλλου η εξουσία, την οποία έλαβε ο Χριστός από το Θεό-Πατέρα και την οποία συμμερίστηκε δια του Αγ. Πνεύματος με τους Αποστόλους, τη μεταβίβασε δια μέσου αυτών στους επισκόπους, που υπήρξαν οι διάδοχοι των Αποστόλων, και δια μέσου αυτών σ' ολόκληρη την Εκκλησία. Το περιεχόμενο της εξουσίας αυτής συνίσταται στη διακήρυξη και τη διδασκαλία του Ευαγγελίου, στον αγιασμό δια των μυστηρίων, και ιδιαίτερα δια της θείας Ευχαριστίας, και στην ποιμαντική καθοδήγηση των πιστών[41]. Θεμέλιο της εξουσίας αυτής είναι ο

πρέπει νά μᾶς ἐνδιαφέρει στό Θεολογικό Διάλογο μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία εἶναι ἄν τίς θέσεις αὐτές τίς ἀσπάζονται καί οἱ ρωμαιοκαθολικοί συνομιλητές μας. Κι' ἄν προκύπτει ἀπό τά Κοινά Κείμενα ὅτι τίς ἀσπάζονται, τόσο τό καλύτερο γιά μᾶς καί γιά τήν πορεία τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Ἄν κανείς δέν λάβει σοβαρά ὑπόψη του τή βασική αὐτή παράμετρο πού συνιστᾶ τό πλαίσιο τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, ἡ παρανόηση τῶν ἐν λόγω κειμένων εἶναι ἀναπόφευκτη καί ἡ ὁποια ἐπιχειρηματολογία πού στηρίζεται σ' αυτή τήν παρανόηση καί στρέφεται κατά τοῦ Θεολογικοῦ αὐτοῦ Διαλόγου εἶναι τελείως ἐσφαλμένη καί ἀνεπίτρεπτη γιά τά ἀκαδημαϊκά δεδομένα.

[38] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», Ι, 1 (8), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 78· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 274. Πρβλ. στό σημεῖο αὐτό τό «Κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο», ΙΙΙ (40), στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 120· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 184· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 562· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 247.

[39] Βλ. «Κείμενο τοῦ Μονάχου», ΙΙΙ, 4, στό Ἀ. Παπαδόπουλου, ὀπ. παρ., σ. 60· D. Salachas, ὀπ. παρ., σ. 165· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 539· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 227.

[40] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», Ι, 1 (9), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 81· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 274.

[41] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», Ι, 1 (12), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική

αποκεκαλυμμένος Λόγος του Θεού, όπως τον κατανόησε η Εκκλησία δια του Αγ. Πνεύματος, παραλαμβάνοντας τη ζωντανή παράδοση από τους Αποστόλους, στην καρδιά της οποίας βρίσκεται η θεία Ευχαριστία[42]. Υπό την έννοια αυτή η εξουσία της Εκκλησίας έχει σωτηριολογική προοπτική και σ' αυτήν συντείνουν τόσο η διακηρυσσόμενη πίστη όσο και τα τελούμενα μυστήρια που συνδέονται άρρηκτα με την αποστολική διαδοχή[43].

Η αποστολική διαδοχή και γενικότερα η αποστολικότητα της Εκκλησίας που μαρτυρείται και εκφράζεται σε τοπικό επίπεδο από τον επίσκοπο και τη συνηγμένη περί αυτόν κοινότητα προς τέλεση της Ευχαριστίας συνιστά κατά το Κείμενο της Ραβέννας το κριτήριο, με βάση το οποίο εντοπίζεται και προσδιορίζεται η Εκκλησία. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, «Η Εκκλησία του Θεού υπάρχει όπου υπάρχει κοινότης συνηγμένη εν τη Ευχαριστία, εις την οποίαν προεξάρχει απ' ευθείας ή μέσω των πρεσβυτέρων του ο νομίμως χειροτονηθείς εν τη αποστολική διαδοχή επίσκοπος, ο οποίος διδάσκει την παραληφθείσαν εκ μέρους των Αποστόλων πίστιν, εν κοινωνία μετά των λοιπών επισκόπων και των Εκκλησιών των»[44]. Έχουμε τη γνώμη ότι η εκκλησιολογική αυτή θέση συνιστά από ρωμαιοκαθολικής πλευράς σαφή εκκλησιολογική πρόοδο σε σχέση με αντίστοιχες θέσεις που διατυπώθηκαν με το Διάταγμα περί Οικουμενισμού («Unitatis redintegratio») και το κείμενο «Lumen gentium» της Β΄ Βατικανής Συνόδου και κυρίως με τη Διακήρυξη «Dominus Jesus» (6 Αυγούστου 2000)[45].

Ενώ στα ανωτέρω κείμενα με βάση την αυτοσυνειδησία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας τονίζεται σαφώς ότι η Εκκλησία του Χριστού «υφίσταται» ή αλλιώς «έχει τη συγκεκριμένη της ύπαρξη

Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 82 ἐξ.· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 275 ἐξ.

[42] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», Ι, 2 (15), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 84· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 278.

[43] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», Ι, 2 (16), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 85· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 278 ἐξ.

[44] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», ΙΙ, 1 (18), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 85 ἐξ.· τοῦ ἰδιου,'*Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 280.

[45] Βλ. σχετικά Στ. Χ. Τσομπανίδη, *Ἡ Διακήρυξη «Dominus Jesus» καί ἡ οἰκουμενική σημασία της. Ἀπό τό οἰκουμενικό ἄνοιγμα στήν ἐκκλησιολογική ἀποκλειστικότητα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 11.

(subsistit in) στην Καθολική Εκκλησία, που διοικείται από το διάδοχο του Πέτρου κι' από τους επισκόπους που βρίσκονται σε κοινωνία μαζί του»[46], η ανωτέρω εκκλησιολογική θέση του κειμένου της Ραβέννας (§ 18), στηριζόμενη στην Εκκλησιολογία της κοινωνίας, και ιδιαίτερα στην ευχαριστιακή Εκκλησιολογία της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας, είναι πιο προχωρημένη από την Εκκλησιολογία της Β΄ Βατικανής Συνόδου και τη Διακήρυξη «Dominus Jesus». Με άλλα λόγια το κριτήριο για την ύπαρξη της Εκκλησίας του Χριστού δεν είναι εν προκειμένω η Εκκλησία που ποιμαίνεται από το διάδοχο του αποστόλου Πέτρου και τους επισκόπους που βρίσκονται σε κοινωνία με αυτόν, αλλά η ευχαριστιακή σύναξη, στην οποία προεξάρχει είτε απευθείας είτε μέσω των πρεσβυτέρων του ο επίσκοπος που έχει μέσω της χειροτονίας του την αποστολική διαδοχή και διδάσκει την παραληφθείσα εκ μέρους των Αποστόλων πίστη, ευρισκόμενος σε κοινωνία με τους λοιπούς επισκόπους και τις τοπικές εκκλησίες τους. Το σημαντικό στην προκειμένη περίπτωση είναι ότι το κριτήριο αυτό όχι μόνο δεν προσκρούει στην αυτοσυνειδησία καμιάς από τις δύο διαλεγόμενες Εκκλησίες, όπως φαίνεται ήδη στη μοναδική υποσημείωση που υπάρχει στο εν λόγω κείμενο, αλλά θέτει γενικότερα και τις βασικές προϋποθέσεις για την αναγνώριση μιας κοινότητας ως Εκκλησίας, αφήνοντας ωστόσο ελεύθερο το πεδίο του διαλόγου σχετικά με το αν και κατά πόσον η κοινότητα αυτή, που θεωρείται επί τη βάσει των ανωτέρω προϋποθέσεων ως Εκκλησία, διδάσκει ορθά ή όχι την εκ μέρους των Αποστόλων παραληφθείσα πίστη[47].

Με βάση την ανωτέρω πολύ σημαντική εκκλησιολογική θέση που διατυπώθηκε στο διάλογο όχι μόνο ο πρώτος σε περιφερειακό ή σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά κάθε επίσκοπος, όπως τονίζεται στο κείμενο, είναι υπεύθυνος για ολόκληρη την Εκκλησία μαζί με τους συνεπισκόπους του που συμμετέχουν από κοινού στο ένα και το αυτό αποστολικό λειτούργημα, δηλ. στο λειτούργημα του επισκόπου[48]. Γι' αυτό ακριβώς και η οικουμενικότητα των αποφάσεων μιας Συνόδου σε παγκόσμιο

---

[46] Βλ. *Lumen gentium*, § 8. Πρβλ. και *Unitatis redintegratio*, § 3. Βλ. και Στ. Χ. Τσομπανίδη, ὀπ. παρ., σ. 55 κ.ἐ., 66 ἐξ.

[47] Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 70 κ.ἐ.· τοῦ ἰδιου,*'Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 258 κ.ἐ.· G. D. Martzelos, „Die Wiederaufnahme des theologischen Dialogs der Orthodoxen mit der Römisch-katholischen Kirche – Das Dokument von Ravenna (2007)", στό *Pro Oriente Jahrbuch (Wien, Salzburg, Graz, Linz)*, hrsg. von der Stiftung Pro Oriente, Wien 2009, σ. 160 ἐξ.

[48] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», II, 2 (27), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὀπ. παρ., σ. 89· τοῦ ἰδιου,*'Ορθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 284.

επίπεδο αναγνωρίζεται μόνον εφόσον ο λαός του Θεού στο σύνολό του αναγνωρίσει στις αποφάσεις αυτές τη μία και αναλλοίωτη αποστολική πίστη των τοπικών Εκκλησιών, της οποίας διδάσκαλοι και θεματοφύλακες είναι οι επίσκοποι[49].

Συμπέρασμα

Ύστερα από όσα είπαμε, έγινε, πιστεύουμε, σαφές ότι η αποστολικότητα της Εκκλησίας, όπως αναπτύσσεται στα τέσσερα προαναφερθέντα κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου μεταξύ της Ορθοδόξου και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, προσδιορίζεται σε συνάρτηση με το αξίωμα του επισκόπου και το ρόλο του σε σχέση με το κατ' εξοχήν μυστήριο της Εκκλησίας, τη Θ. Ευχαριστία, και δεν μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητα απ' αυτό. Κι' αυτό είναι ευνόητο, γιατί για τους Πατέρες της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας η «μία, αγία, καθολική και αποστολική Εκκλησία», όπως διακηρύσσεται και ομολογείται με το Σύμβολο της Πίστεως, κατοχυρώνεται, επιβεβαιώνεται και συνεχίζεται διαχρονικά με τη συμμετοχή των πιστών στο μυστήριο της θείας Ευχαριστίας και τη συσπείρωσή τους γύρω από τον επίσκοπο. Χωρίς επίσκοπο και Ευχαριστία ούτε ενότητα της Εκκλησίας, ούτε αγιότητα, ούτε καθολικότητα ούτε αποστολικότητα, ούτε καν Εκκλησία δεν μπορεί να υπάρξει.

Από την άποψη αυτή οι δύο Εκκλησίες, ανακαλύπτοντας τη σημασία της ευχαριστιακής Εκκλησιολογίας που ήταν διάχυτη στη θεολογία και τη συνείδηση της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας, έθεσαν τις σταθερές και αδιαμφισβήτητες βάσεις για την αντιμετώπιση των μεταξύ τους διαφορών και προβλημάτων στα πλαίσια του Θεολογικού Διαλόγου με ελπιδοφόρες για το άμεσο μέλλον προοπτικές. Γι' αυτό θεωρούμε πολύ σημαντικό για την πορεία του Διαλόγου το γεγονός ότι και το επόμενο θέμα, που συνεχίζει ουσιαστικά το κείμενο της Ραβέννας, αναφερόμενο ιδιαίτερα στο «ρόλο του επισκόπου Ρώμης στα πλαίσια της κοινωνίας της Εκκλησίας κατά την πρώτη χιλιετία», θα συζητηθεί κατά τον επόμενο μήνα στην Κύπρο μέσα στα ίδια πλαίσια της ευχαριστιακής Εκκλησιολογίας της αρχαίας και αδιαίρετης Εκκλησίας.

---

[49] Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», ΙΙ, 3 (37), στό Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό Κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 91 ἐξ.· τοῦ ἴδιου, *Ὀρθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 288 ἐξ.